

Doğum Sonrası Maternal Bağlanma ve Annelerin Mutluluk Düzeylerinin Sosyodemografik ve Obstetrik Özellikler ile İlişkisi: Kesitsel Bir Araştırma

The Relationship Between Postpartum Maternal Attachment and Mother's Happiness Levels with Socio-Demographic and Obstetric Characteristics: A Cross-sectional Research

^{ORCID} Ayşegül DURMAZ^a, ^{ORCID} Çiğdem GÜN KAKAŞCI^b, ^{ORCID} Fatma BAŞAR^c

^aKütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Kütahya, TÜRKİYE

^bBurdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği ABD, Burdur, TÜRKİYE

^cKütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği ABD, Kütahya, TÜRKİYE

Bu çalışma, 1. Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yaşam Kongresi'nde (2-5 Mayıs 2018, Burdur) sözlü olarak sunulmuştur. Ayrıca kongre kitabında özet olarak yer almıştır.

ÖZET Amaç: Araştırmada, doğum sonrası dönemdeki annelerin maternal bağlanma ve mutluluk düzeylerinin belirlenmesi ve annelerin sosyodemografik ve obstetrik özellikleri ile maternal bağlanma ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. **Gereç ve Yöntemler:** Araştırma, Kütahya il merkezinde bulunan aile sağlığı merkezlerinde tanımlayıcı olarak yürütülmüştür. Araştırmaya, 677 anne alınmıştır. Araştırmada verilerin toplanmasında "kişisel bilgi formu", "Maternal Bağlanma Ölçeği" ve "Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu" kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler, Mann-Whitney U testi, Kruskal-Wallis testi, korelasyon ve regresyon analizlerinden yararlanılmıştır. **Bulgular:** Annelerin Maternal Bağlanma Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu toplam puan ortalamaları sırasıyla 90,51±10,43 ve 24,19±4,76 olarak saptanmıştır. Lisans ve üstü öğrenim gören, çalışan, geliri giderinden fazla olan, bu gebeliği planlayan, gebe eğitim sınıfına katılan, doğumunu miadında yapan ve normal vajinal doğum yapan annelerin hem mutluluk hem de Maternal Bağlanma Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalamaları daha yüksek ve aralarındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı olarak saptanmıştır (p=0,000). Korelasyon analizinde, Oxford Mutluluk Ölçeği toplam puan ortalamaları ile Maternal Bağlanma Ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde, zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir (r=0,277; p<0,0001). **Sonuç:** Bu sonuçlar, ebelerin/hemşirelerin, annelerin maternal bağlanma ve mutluluk düzeylerini etkileyebilecek faktörleri değerlendirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ebelerin/hemşirelerin, lohusaların maternal bağlanma ve mutluluk düzeylerini olumsuz etkileyebilecek faktörleri tanımlama ve uygun çözüm yaklaşımlarını belirlemeleri için önem arz etmektedir.

ABSTRACT Objective: The aim of the study is to determine the maternal attachment and happiness levels of mothers in the postpartum period and to assess the relationship between postpartum maternal attachment and mother's happiness levels with socio-demographic and obstetric characteristics. **Material and Methods:** The research was carried out descriptive in family health centers in the city center of Kütahya. 677 mothers were included in the study. "Personal information form", "Maternal Attachment Inventory" and "Oxford Happiness Questionnaire Short Form" were used to obtain data in the research. Descriptive statistics, Mann-Whitney U test, Kruskal-Wallis test, correlation and regression analysis were performed in the assessment of the data. **Results:** It has been determined that the total the Maternal Attachment Inventory and The Oxford Happiness Questionnaire Short Form scores average of the mothers were 90.51±10.43 and 24.19±4.76, respectively. The mothers who have graduate education, who are working, whose income is more than their expenses, who planned this pregnancy, who participated in the pregnancy education class, who gave birth at term, and who had a normal vaginal delivery, had a higher total score averages on both happiness and Maternal Attachment Inventory, and a statistically significant difference was found between them (p=0.000). In correlation analysis, there was a positive, weak, and statistically significant relationship (r=0.277, p<0.0001) between the Maternal Attachment Inventory and The Oxford Happiness Questionnaire Short Form scales of the mothers. **Conclusion:** These results reveal that midwives/nurses should evaluate the factors that may affect maternal attachment and happiness levels of mothers. It is important for midwives/nurses to recognize factors that may negatively affect maternal attachment and happiness levels of mothers and to determine appropriate remedy approaches.

Anahtar Kelimeler: Maternal-fetal ilişkiler; mutluluk; doğum sonrası dönem

Keywords: Maternal-fetal relations; happiness; postpartum period

Correspondence: Ayşegül DURMAZ
Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Kütahya, TÜRKİYE/TURKEY
E-mail: aysegul.durmaz@ksbu.edu.tr

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences.

Received: 28 Sep 2020

Received in revised form: 28 Apr 2021

Accepted: 28 Jun 2021

Available online: 07 Jun 2021

2146-8893 / Copyright © 2021 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Maternal bağlanma, anne ile bebek arasındaki “sıcak, sürekli ve yakın ilişki” olarak tanımlanmaktadır.¹ Aynı zamanda anne-çocuk sevgisinin geliştiği eşsiz duygusal bir süreçtir.^{1,2} Bağlanma, 3 aşamadan oluşmaktadır; yakınlık (tanışma evresi), karşılıklı ilişki (sahiplenme evresi) ve bağlanma. Yakınlık, anne-bebek arasında fiziksel ve psikolojik bir deneyimdir. Bebeğin davranışlarına annenin verdiği cevap karşılıklı ilişki olarak tanımlanır. Anne, bebeği hakkında genel duygular ve düşünceler geliştirir. Bu süreçte sözel ve sözel olmayan, genel pozitif duygular karşılıklı olarak yansıtılır. Bağlılık ise merkezilik ve ebeveynlik rolünün keşfi bileşenlerinden oluşmaktadır. Anne, bebeğin bakımında yeterli hâle gelmiştir. Anne ve bebek arasındaki sevgi ve derin bağlanma duygusu tamamen oluşmuştur.^{2,3}

Maternal bağlanmayı etkileyen birçok faktör bulunmaktadır.^{1,2,4} Gebeliğin planlanması, ilk kez gebelik yaşanması, riskli bir gebelik geçirilmesi, anne ve bebeğin sağlığı, doğum sonrası depresyon gelişmesi, doğum yapılan yer, annenin profesyonel bakım desteği alma durumu ve sağlık bakım tutumu, sosyo-ekonomik düzeyi, sosyal destek alma durumu ve kültürel özellikleri, bağlanmayı etkileyen faktörler arasında sıralanabilir.⁴⁻⁷

Erken doğum sonrası dönemde anne-bebek ten-tene temasının sağlanması, annenin bebeğini emzirmesi, bebeğinin anneye dokunması, anne ile yenidoğan arasında pozitif yönlü olumlu duygular oluşmasını sağlayarak maternal bağlanmayı olumlu etkilemektedir.⁸ Anne-bebek bağı, annenin bebeğine karşı olan sevgisi, duyguları ve tutumları ile ilgilidir. Maternal bağlanma, tutma, sarılma, sallanma, şarkı söyleme, besleme, bakma ve öpme gibi besleyici davranışları içerir.⁹ Bebeğin gereksinimlerini karşılamaya yönelik bu davranışlar güvenli bağlanmayı sağlamaktadır.² Güvenli bağlanma ile bebeğin fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal, davranışsal ve dil gelişimi olumlu ilişkilidir.³

Anne ve bebek arasındaki duygusal ilişkinin keşfiye uğraması, bebekte bilişsel, sosyal ve duygusal zorlanmalara neden olmaktadır.¹⁰ Annenin bebeği ile yakınlık kurmaması ya da kuramaması, bakımına katılmaması, bebeğin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hassas davranmaması, bebeğini kendine yakın tut-

maktan kaçınması gibi davranışları güvensiz bağlanmaya neden olmaktadır.²

İyi ve kaliteli bir anne-bebek bağı için yüz yüze etkileşim, göz teması kurulması, ten-tene temasın sağlanması, koklama ve gülümseme önem arz etmektedir.⁹

İnsanın temel duygularından biri mutluluktur.¹¹ Fromm’a göre insan hayatının amacı mutlu olmaktır.¹² Avcı’nın ilettiğine göre mutluluğu, Sokrates kendini gerçekleştirme, Platon ruh-beden uyumu ve Aristo mutluluk bilgisine sahip olmak şeklinde tanımlamaktadır.¹³ Mutluluk, refah, yaşamdan memnuniyet ve olumlu duyguların ortaya çıkması olarak da ifade edilmektedir. Annenin mutluluğu, olumsuz göstergelerin (depresyon belirtileri, anksiyete, yoğun stres hissi, zihinsel işlevde bozulma gibi) yokluğu olarak tanımlanmaktadır.¹⁴ Mutluluk tanımları göz önüne alındığında, olumlu ve olumsuz duyguların yaşanması ve yaşam doyumu ön plana çıkmaktadır. Yaşam doyumu, mutluluğun bilişsel boyutudur (sosyal yaşam, aile yaşamı, sağlık, iş yaşamı vs.). Yaşam alanlarında (örneğin maternal bağlanma) memnuniyet durumunun yüksek olması, bireyin mutluluğunun göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Mutluluk bireye olumlu duygular yaşatmakla birlikte sosyal ilişkilerini güçlendirmektedir.¹⁵ Mutluluk hissi, davranışları değiştirebilmekte ve iletişim sürecini etkilemektedir. Mutlu bir insanın çevresindekilerle kurduğu iletişim de olumlu etkilenmektedir.¹⁶

Doğum sonrasında, kadının yaşamında birçok değişiklik meydana gelmektedir.⁸ Kadınların duygusal işleyişi, doğum sonrası dönemde görülen hormonal dalgalanmalara bağlıdır.¹⁴ Kadınlar, gelişen fizyolojik ve psikolojik değişiklikler nedeniyle anksiyeteye ve strese daha duyarlıdır.¹⁷ Ebeveynliğe geçiş süreci olan bu dönem, stresli olarak kabul edilmekte ve anne-bebek ilişkisini, refahını ve mutluluğunu da olumsuz etkileyebilmektedir.¹⁴ Anne ile bebek arasında oluşan bağ duygusal bir bağıdır. Duygu durumu gösteren mutlulukla yakın ilişkilidir. Duygu durum ile bilgiyi edinme ve hatırlama bağlamalarını araştıran çalışmalar, benzerliklerin belleği güçlendirdiğini bildirmektedir.¹¹ Yani anne mutluyken öğrendiklerini, yine mutlu olduğunda daha iyi hatırlayabilmektedir. Bu durum, anne mutluyken

anne-bebek bağlanması desteklendiğinde oluşan bağı olumlu duygular hissettirecek ve annenin bebeğini her düşündüğünde mutlu hissedeceğini düşündürmektedir. Ayrıca maternal bağlanmanın sağlanmasıyla mutluluğun bilişsel boyutu olan yaşam doyumu sağlanacağı için anne mutlu hissedecektir. Mutluluk ve maternal bağlanma arasında döngüsel bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, doğum sonrası dönemdeki annelerin maternal bağlanma ve mutluluk düzeylerinin belirlenmesi ve annelerin sosyodemografik ve obstetrik özellikleri ile maternal bağlanma ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Literatür göz önüne alındığında, 4 araştırma sorusu belirlendi. Bunlar:

1. Doğum sonrası dönemde annelerin mutluluk düzeyi ne düzeydedir?
2. Doğum sonrası dönemde annelerin maternal bağlanma düzeyi ne düzeydedir?
3. Doğum sonrası dönemde annenin mutluluk düzeyi ile maternal bağlanma düzeyi arasında ilişki var mı?
4. Doğum sonrası dönemde annelerin özellikleri ile mutluluk ve maternal bağlanma arasında ilişki var mı?

GEREÇ VE YÖNTEMLER

ARAŞTIRMANIN TİPİ

Araştırma, kesitsel ve tanımlayıcı olarak Şubat 2015 ve Şubat 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEM SEÇİMİ

Araştırmanın evrenini, Kütahya il merkezinde yaşayan doğum sonrası dönemdeki kadınlar oluşturmuştur. Kütahya ilinde 2014 yılında toplam doğum sayısı 6.971 olarak belirlenmiştir. Evreni belli olan örneklem büyüklüğünü hesaplama yöntemine göre %95 güven aralığı ve %95 evreni temsil gücüyle örneklem büyüklüğü 364 kişi olarak hesaplanmıştır. Ancak araştırma tahmin gücünü artırmak ve hata payını azaltmak amacıyla diğer örnekleme yöntemi olan evren büyüklüğünün %10'una (697 kadın) ulaşmak amaçlanmıştır. Kütahya il merkezinde 14 aile sağlığı merkezi (ASM) bulunmaktadır. Bu ASM'lerden 12'si

rastgele sayılar tablosu kullanılarak seçilmiştir. Seçilen ASM'lerde araştırma yürütülmüştür. Araştırmaya dâhil edilen kadınlardan bazılarının (23 kadın), veri toplama formlarını eksik doldurdıkları belirlenmiştir. Bu nedenle araştırma, 677 kadının katılımı ile tamamlanmıştır.

Araştırmaya, doğum sonrası dönemde olan (doğumdan sonra 3-42. gün arasında), araştırmanın yürütüldüğü ASM'lere başvuran, araştırmaya katılmaya gönüllü olan, kadının kendisinde ve/veya bebeğinde herhangi bir komplikasyon gelişmeyen, sağlıklı bebeği olan, kronik hastalığı olmayan, psikolojik hastalık tanısı ve ilaç tedavisi almayan, 18 yaşından büyük olan, Türkçe okuma-yazma bilen, Türkçe konuşabilen, veri toplama formlarını tam dolduran anneler dâhil edilmiştir. Dâhil edilme kriterlerini taşımayan, düşük, ölü doğum yapan ya da bebeği yaşamayan anneler araştırmadan çıkartılmıştır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Veri toplama aracı olarak "kişisel bilgi formu", "Maternal Bağlanma Ölçeği" ve "Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu" kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan bu form 15 adet sorudan oluşmaktadır.⁷ Formda annelerin sosyodemografik ve obstetrik özellikleri sorgulanmıştır.

Maternal Bağlanma Ölçeği: Maternal bağlanmayı ölçmek amacıyla Muller tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkiye'ye uyarlanması, Kavlak ve Şirin tarafından yapılmıştır.¹⁸ Ölçek, 4'lü Likert tipi 26 maddelik bir ölçektir. Her madde doğrudan ifadeleri içermektedir ve Her zaman (a)=4 puan, Sık sık (b)=3 puan, Bazen (c)=2 puan ve Hiçbir zaman (d)=1 puan olarak hesaplanır. Yüksek puan, maternal bağlanmanın yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçekten elde edilecek en düşük puan 26, en yüksek puan 104 arasında değişmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa değeri 1. uygulamada 0,77, tekrar testte ise 0,82 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise Cronbach alfa değeri 0,88 olarak belirlenmiştir.

Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu: Hills ve Argyle tarafından geliştirildi; Doğan ve Çotok tarafından Türkçeye uyarlandı.¹⁹ Ölçek 7 maddeden oluşmakta olup, 5'li Likert tipindedir. Hiç katılımı

yorum=1 puan, Katılmıyorum=2 puan, Biraz katılıyorum=3 puan, Katılıyorum=4 puan, Tamamen katılıyorum=5 puan olarak hesaplanır. Ölçeğin 1 ve 7. maddeleri ters puanlanmaktadır. Ölçek tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, mutluluk düzeyi puanlarının yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ölçekten elde edilecek en düşük puan 7, en yüksek puan 35 arasında değişmektedir. İç tutarlılık katsayısı 0,74 ve test-tekrar test güvenilirlik katsayısı 0,85'tir. Bu çalışmada ise Cronbach alfa değeri 0,78 olarak belirlenmiştir.

VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Veriler, Şubat 2015 ve Şubat 2016 tarihleri arasında araştırmacılar tarafından toplanmıştır. Evrenin %10'una ulaşmak hedeflendiği için ve çalışma il merkezinde yapıldığı için 1 yıllık sürede planlanmıştır. Belirlenen ASM'lere, bebeklerini topuk kanı aldırmak veya aşı yaptırmak için getiren, doğum sonrası dönemde olan anneler ile yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak veriler elde edilmiştir. Veriler, araştırmacılar tarafından toplanmıştır. Veri toplama formlarının doldurulması yaklaşık 10-15 dk sürmüştür. Ön değerlendirme için 20 kişiye uygulanmıştır. Araştırma sorularında çalışmayan sorular düzeltilmiştir. Ön değerlendirmeye dâhil edilen 20 kişi araştırmadan çıkartılmıştır.

VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmanın istatistiksel analizleri için SPSS (22.0, IBM Corp., Armonk, NY) istatistik programı kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler (ortalama, standart sapma, frekans, yüzdelik) kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile belirlenmiştir. Normal dağılıma uymayan sürekli değişkenlerin karşılaştırılmasında, ikili gruplarda Mann-Whitney U testi; 3'ten fazla gruplu olanlarda Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. İstatistiksel testlerde $p < 0,05$ değeri anlamlı kabul edilmiştir.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Araştırmanın yapılabilmesi için Kütahya İl Sağlık Müdürlüğü'nden kurum izni, ölçeklerin kullanım izinleri ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan

onay (karar tarihi: 28/11/2014, karar sayısı: 198) alınmıştır. Çalışmaya dâhil edilen annelerden bilgilendirilmiş gönüllü onam alınmıştır. Araştırma sürecinde, Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne, bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edilmiştir. Çalışmanın verileri, kişisel verilerin gizliliği ilkelerine uyularak kaydedilmiştir.

BULGULAR

Annelerin yaş ve evlilik yaş ortalaması sırasıyla $27,95 \pm 4,93$; $21,84 \pm 3,07$ olarak bulunmuştur. Annelerin %55,5'inin ilköğretim mezunu olduğu, %72,5'inin herhangi bir işte çalışmadığı, %55,4'ünün gelirinin giderine eşit olduğu, %83,9'unun bu gebeliği planladığı, %75,3'ünün gebe eğitim sınıfına katılmadığı, %79,2'sinin miadında ve %52,0'ının normal vajinal doğum yaptığı belirlenmiştir (Tablo 1).

Annelerin Maternal Bağlanma Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği toplam puan ortalamaları $90,51 \pm 10,43$ ve $24,19 \pm 4,76$ olarak hesaplanmıştır. Ölçeklerin toplam puan ortalamaları karşılaştırıldığında aralarındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür ($p=0,000$). Yapılan korelasyon analizinde Oxford Mutluluk Ölçeği toplam puan ortalamaları ile Maternal Bağlanma Ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0,277$, $p=0,000$) (Tablo 2).

Araştırmada, lisans ve üstü öğrenim gören, çalışan, geliri giderinden fazla olan, bu gebeliği planlayan, gebe eğitim sınıfına katılan, doğumunu miadında yapan ve normal vajinal doğum yapan annelerin hem mutluluk hem de maternal bağlanma ölçeklerinden aldıkları toplam puan ortalamaları daha yüksek ve aralarındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı olarak saptanmıştır ($p=0,000$) (Tablo 3).

Araştırmada, annelerin öğrenim düzeyi, çalışma durumu, gelir düzeyi, gebeliği planlama durumu, gebe eğitim sınıfına katılma durumu, doğum zamanı ve doğum şekli değişkenlerinin Oxford Mutluluk Ölçeği ve Maternal Bağlanma Ölçeği üzerine etkisi incelenmiştir (Tablo 4). Tablo 4'te regresyon analiz sonuçları verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde, lise mezunu annelerin ilköğretim mezunlarına göre mutluluk düzeylerinin 1,062 kat ($p=0,003$) ve maternal bağlanma düzeylerinin 1,032 kat ($p=0,001$) fazla olduğu belirlenmiştir.

TABLO 1: Annelerin bazı sosyodemografik ve obstetrik özellikleri (n=677).

Özellikler	(Minimum-Maksimum) Ortalama±SD	
Yaş	(18-43) 27,95±4,93	
Evlilik yaşı	(15-32) 21,84±3,07	
Özellikler	n	%
Öğrenim düzeyi		
İlköğretim	376	55,5
Lise	180	26,6
Lisans ve üstü	121	17,9
Çalışma durumu		
Çalışan	186	27,5
Çalışmayan	491	72,5
Gelir durumu		
Gelir giderden az	159	23,5
Gelir gidere eşit	375	55,4
Gelir giderden fazla	143	21,1
Gebeliğin planlanma durumu		
Planlı gebelik	568	83,9
Plansız gebelik	109	16,1
Gebe eğitim sınıfına katılma durumu		
Katılanlar	167	24,7
Katılmayanlar	510	75,3
Doğum zamanı		
Miadında doğum eylemi	536	79,2
Postmatür doğum eylemi	50	7,4
Prematür doğum eylemi	91	13,4
Doğum şekli		
Normal vajinal doğum	352	52,0
Müdahaleli vajinal doğum	31	4,6
Sezaryen	294	43,4

SD: Standart deviasyon.

TABLO 2: Oxford Mutluluk Ölçeği ile Maternal Bağlanma Ölçeği toplam puan ortalamaları ve aralarındaki ilişki.

Ölçekler	Minimum	Maksimum	Ortalama±SD	W	p değeri	r değeri	p değeri
Oxford Mutluluk Ölçeği	15	35	24,19±4,76	81,220	0,000	0,277	0,000
Maternal Bağlanma Ölçeği	55	104	90,51±10,43				

SD: Standart deviasyon; W: Kruskal-Wallis; r: Spearman korelasyon testi.

Lisans ve üstü mezunu olan annelerin ilköğretim mezunlarına göre mutluluk düzeylerinin 1,123 kat ($p=0,000$) ve maternal bağlanma düzeylerinin 1,037 kat ($p=0,002$) fazla olduğu saptanmıştır. Çalışan annelerin, çalışmayanlara göre mutluluk düzeylerinin 1,046 kat ($p=0,017$) ve maternal bağlanma düzeyleri 1,024 kat ($p=0,009$) fazla olduğu bulunmuştur. Geliri giderine eşit olan annelerin, geliri giderinden az olanlara göre mutluluk düzeylerinin 1,130 kat ($p=0,000$) ve

maternal bağlanma düzeylerinin 1,023 kat ($p=0,014$) fazla olduğu tespit edilmiştir. Geliri giderinden fazla olan annelerin, geliri giderinden az olanlara göre mutluluk düzeylerinin 1,205 kat ($p=0,000$) ve maternal bağlanma düzeylerinin 1,039 kat ($p=0,001$) fazla olduğu görülmüştür. Bu gebeliğini planlayan annelerin, planlamayanlara göre mutluluk düzeylerinin 1,096 kat ($p=0,000$) ve maternal bağlanma düzeylerinin 1,059 kat ($p=0,000$) fazla olduğu saptanmıştır.

TABLO 3: Annelerin bazı özellikleri ile Oxford Mutluluk Ölçeği ve Maternal Bağlanma Ölçeği toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması.

Özellikler (n=677)	Oxford Mutluluk Ölçeği			Maternal Bağlanma Ölçeği		
	Ortalama±SD	Test	p değeri	Ortalama±SD	Test	p değeri
Öğrenim durumu						
İlköğretim	23,24±4,42			88,61±9,51		
Lise	24,83±4,36	W=34,053	0,000	92,47±10,53	W=44,720	0,000
Lisans ve üstü	26,20±5,52			93,50±11,76		
Çalışma durumu						
Çalışmayan	23,83±4,78	Z=-2,93	0,003	89,69±10,68	Z=-3,23	0,001
Çalışan	25,15±4,57			92,68±9,40		
Gelir durumu						
Gelir giderden az	21,99±4,45			87,38±12,16	W=23,96	0,000
Gelir gidere eşit	24,47±4,49	W=62,25	0,000	90,93±8,91		
Gelir giderden fazla	26,10±4,76			93,17±10,51		
Gebeliği planlama durumu						
Plansız	22,20±4,65	Z=-4,783	0,000	84,30±12,63	Z=-5,631	0,000
Planlı	24,57±4,69			91,70±9,50		
Gebe eğitim sınıflarına katılma durumu						
Katılmayanlar	22,97±4,01	Z=-8,099	0,000	88,98±9,92	Z=-10,976	0,000
Katılanlar	27,93±4,91			95,17±10,56		
Doğum zamanı						
Miadında doğum eylemi	24,87±4,56			92,00±9,53		
Postmatür doğum eylemi	21,74±5,03	W=56,079	0,000	83,62±12,86	W=43,263	0,000
Prematür doğum eylemi	21,52±4,39			85,52±11,00		
Doğum şekli						
Müdahaleli vajinal doğum	19,03±3,71			84,94±9,29		
Normal vajinal doğum	25,33±4,64	W=66,080	0,000	92,10±9,94	W=23,935	0,000
Sezaryen	23,36±4,46			89,18±10,75		

SD: Standart deviasyon; Z: Mann-Whitney U testi, W: Kruskal-Wallis testi.

Gebe eğitim sınıfına katılan annelerin, katılmayanlara göre mutluluk düzeylerinin 1,262 kat ($p=0,000$) ve maternal bağlanma düzeylerinin 1,048 kat ($p=0,000$) fazla olduğu belirlenmiştir. Miadında doğum yapan annelerin, prematür doğum yapanlara göre mutluluk düzeylerinin 1,175 kat ($p=0,000$) ve maternal bağlanma düzeylerinin 1,050 kat ($p=0,000$) fazla olduğu bulunmuştur. Postmatür doğum yapan annelerin, prematür doğum yapanlara göre mutluluk düzeyleri ($p=0,660$) ve maternal bağlanma düzeyleri ($p=0,317$) arasında ilişki tespit edilmemiştir. Normal vajinal doğum yapan annelerin, müdahaleli vajinal doğum yapanlara göre mutluluk düzeylerinin 1,468 kat ($p=0,000$) ve maternal bağlanma düzeyleri 1,039 kat ($p=0,032$) fazla olduğu belirlenmiştir. Sezaryen doğum yapan annelerin, müdahaleli vajinal doğum

yapanlara göre mutluluk düzeylerinin 1,348 kat ($p=0,660$) fazla olduğu bulunmuştur. Ancak sezaryen doğum yapan anneler ile müdahaleli vajinal doğum yapan anneler arasında maternal bağlanma düzeyi ($p=0,280$) açısından ilişki saptanmamıştır (Tablo 4).

TARTIŞMA

Araştırmaya dâhil edilen annelerin mutluluk ve bağlanma düzeyleri yüksek bulunmuştur. Ayrıca annelerin mutluluk düzeyi arttıkça, maternal bağlanma düzeyinin de arttığı tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde, yapılan çalışmalarda araştırma sonuçlarımızla benzer şekilde maternal bağlanma düzeyi yüksek bulunmuştur.^{20,21} Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin belirli stres faktörleriyle baş etme durumunun annenin mutluluğu üzerine etkisini inceleyen çalışmada, yüksek genel

TABLO 4: Annelerin bazı özellikleri ile Oxford Mutluluk Ölçeği ve Maternal Bağlanma Ölçeği toplam puan ortalamaları arasındaki ilişki.

Özellikler (n=677)	Oxford Mutluluk Ölçeği				Maternal Bağlanma Ölçeği			
	Exp (B)	Minimum	Maksimum	p değeri	Exp (B)	Minimum	Maksimum	p değeri
Öğrenim durumu								
Lise	1,062	1,020	1,105	0,003	1,032	1,013	1,052	0,001
Lisans ve üstü İlköğretim ¹	1,123	1,072	1,176	0,000	1,037	1,013	1,060	0,002
Çalışma durumu								
Çalışan	1,046	1,008	1,085	0,017	1,024	1,006	1,043	0,009
Çalışmayan ¹								
Gelir durumu								
Gelir gidere eşit	1,130	1,079	1,182	0,000	1,023	1,005	1,041	0,014
Gelir giderden fazla	1,205	1,142	1,272	0,000	1,039	1,016	1,064	0,001
Gelir giderden az ¹								
Gebeliği planlama durumu								
Planlı	1,096	1,042	1,154	0,000	1,059	1,038	1,080	0,000
Plansız ¹								
Gebe eğitim sınıflarına katılma durumu								
Katılanlar	1,262	1,202	1,325	0,000	1,048	1,025	1,071	0,000
Katılmayanlar ¹								
Doğum zamanı								
Miadında doğum eylemi	1,175	1,107	1,246	0,000	1,050	1,027	1,074	0,000
Postmatür doğum eylemi	1,020	0,935	1,113	0,660	0,984	0,955	1,015	0,317
Prematür doğum eylemi ¹								
Doğum şekli								
Normal vajinal doğum	1,468	1,299	1,660	0,000	1,039	1,003	1,077	0,032
Sezaryen	1,348	1,194	1,522	0,000	1,019	0,985	1,055	0,280

¹Regresyon analizinde referans alındı.

B değeri: Tahmin değişikkenin de bir standart sapma değişikliğinin bağımlı değişkende ne kadar değişiklik yaratacağını göstermektedir.

stres, kaygı ve bağlanmadan kaçınma düzeyinin mutlulukla negatif ilişkili olduğu bildirilmiştir.²² Başka bir çalışma, yüksek kaygı düzeyinin, bireylerin kendini mutlu hissetme yeteneğini ve bağlanma düzeyini olumsuz etkilediğini ifade etmiştir.²³

Doğum sonrası posttravmatik stres bozukluğunun değerlendirildiği çalışmada, zor ve/veya komplikasyonlu doğum eylemi sonrası korku, çaresizlik ve duygusal hissizlik yaşayan annelerin, bebeklerine karşı annelik duyguları geliştirmesinin daha zor olduğu belirtilmiştir.²⁴ Doğum sonrası posttravmatik stres düzeyi yüksekliğinin, annelerin mutluluk ve maternal bağlanma düzeyini olumsuz etkilediği söylenebilir. Duygusal iyilik hâlinin maternal bağlanma üzerine etkisini inceleyen çalışmada, depresyon dü-

zeyi yüksek olan ve doğum sonrası döneme ilişkin daha az olumlu duygu bildiren annelerde bağlanma düzeyinin düşük olduğu bulunmuştur.²⁵ Başka bir çalışmada ise depresif belirtileri olan kadınların, olumsuz duygular hissettikleri ve maternal bağlanmanın olumsuz etkilendiği bildirilmiştir.²⁶

Doğum sonu duygusal olarak kendini çok iyi hisseden annelerin bağlanma düzeyinin daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir.^{6,27} Çalışmaların sonuçları incelendiğinde yüksek depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin, annede olumsuz duygulara, mutluluk düzeyinde azalmaya neden olduğu ve bu durumun da maternal bağlanmayı olumsuz etkilediği görülmektedir. Bu araştırmaya postpartum dönemdeki sağlıklı anne ve yenidoğanlar dâhil edilmiştir. Anne ve yeni-

doğın arasındaki bağı zorunlu olarak kesintiye uğratabilecek bir durum (bebeğin yenidoğan yoğun bakım ünitesine yatması, annenin bebeğini kucağına alması ya da emzirememesi gibi) yaşanmadığı için mutluluk ve bağlanma düzeyleri yüksek bulunmuş olabilir.

Araştırmada, annelerin lisans ve üstü öğrenim görmesinin, çalışmasının, gelirinin giderinden fazla olmasının, gebeliğin planlı olmasının, gebe eğitim sınıfına katılmasının, miadında ve normal vajinal doğum yapmasının hem mutluluk düzeylerini hem de maternal bağlanmalarını olumlu etkilediği belirlenmiştir. Maternal-fetal bağlanmayı etkileyen faktörleri incelenen metaanaliz çalışmasında, gestasyon yaşının, planlı gebeliğin, paritenin, gelir ve eğitim düzeyinin maternal bağlanmayı etkilediğini bulmuşlardır.²⁸

Maternal bağlanmayı etkileyen faktörleri inceleyen çalışmada, planlı gebelik, doğum öncesi bakım zamanı ve sayısının maternal bağlanmayı olumlu etkilediği tespit edilmiştir.²⁹ Maternal-fetal bağlanma ile demografik faktörlerin ilişkisini inceleyen çalışmada, anne özelliklerinden, eğitim, çalışma durumu, gelir düzeyi ve planlı gebeliğin maternal bağlanmayı etkilemediği belirtilmiştir.³⁰ Aynı çalışmaya dâhil edilen kadınlar incelendiğinde, bu araştırmaya dâhil edilen kadınlardan daha farklı kültürel ortamda yaşamakta ve farklı demografik özellikler (kadınların yarısı gebeliği planlamıştı ve çoğunluğu lisans eğitimini tamamlamıştı) taşımaktadır. Ayrıca çalışmada, gebelerin maternal bağlanma durumu incelenmiştir. Ancak bu araştırma, lohusalar üzerinde yürütülmüştür. Bu durumlar, araştırma sonuçlarındaki farklılığın nedeni olabilir.

Planlanmamış gebeliği olan kadınlarda maternal-fetal bağlanmayı değerlendiren çalışmada, sosyal desteği olan gebelerde, gebe eğitim sınıfına katılımın maternal-fetal bağlanmayı olumlu etkilediğini bildirmiştir.³¹ Doğum öncesi eğitimin ebeveyn bağlanmasına etkisini inceleyen çalışmada, gebe eğitim sınıfına katılımın, ebeveyn bağlanması üzerine etkisi olmadığı bulunmuştur.²⁰ Aynı çalışmaya gebelerin dâhil edilmesi ve yöntemsel farklılıkların bulunması, araştırma sonuçlarındaki farklılığının nedeni olabilir.

Gebelikte maternal-fetal bağlanma ve depresyonun sosyal destek ile ilişkisini inceleyen çalışmada, eğitim düzeyi, lisans ve üstüne göre daha düşük olan kadınlarda olumsuz duygular geliştirme düzeyinin arttığını ve maternal bağlanmayı olumsuz etkilediğini bildirmiştir.³² Prenatal stres ile gebelerin öznel mutluluğunu inceleyen çalışmada, düşük sosyoekonomik düzeyin, işsizliğin ve planlanmamış gebeliğin kadınları endişelendiren faktörler olduğu ve mutluluğu olumsuz etkilediği bulunmuştur.¹⁴ Başka bir çalışmada, düşük sosyoekonomik düzeyin gebelerin duygularını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.³³ Aile gelirinin, annelerin duyguları ile fetal gelişim üzerine etkisini inceleyen çalışmada, orta gelirli annelerin yüksek gelirli annelere göre maternal-fetal bağlanma ve olumlu duygular geliştirme düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır.³⁴ Başka bir çalışmada ise sürekli kaygının azaltılması ile maternal-fetal bağlanma düzeyinin artırılabilceği bulunmuştur.³⁵ Annenin mutluluğu, olumsuz göstergelerin (depresyon belirtileri, anksiyete, yoğun stres hissi gibi) yokluğu olarak tanımlanmaktadır.¹⁴ Kaygı düzeyinin azaltılması ile mutluluk ve maternal bağlanma düzeyinin olumlu etkilenebileceği söylenebilir. Çalışmaların sonuçları değerlendirildiğinde, bu araştırmanın bulgularıyla benzer olduğu görülmektedir. Araştırmamızda, annelerin büyük çoğunluğu bu gebeliğini planlamış, miadında ve müdahalesiz normal doğum yapmıştır. Bu faktörler, annelerin yenidoğana yönelik olumlu duygular geliştirmesinin, mutlu hissetmesinin ve maternal bağlanmanın olumlu etkilenmesinin nedeni olabilir.

ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma bulguları, Kütahya il merkezinde yaşayan annelerle sınırlıdır ve tüm annelere genellenemez. Ayrıca okuma hızı yavaş olan annelerin bilgi formunu doldurmada zorlandıkları ya da eksik doldurdıkları belirlendi. Formlar eksik bırakıldığı için örneklem sayısında kayıplar yaşanmış ve daha düşük örneklem ile tamamlanmıştır. Ayrıca araştırmacıların veri toplama formunda yer alan soruları okuması yayın yanlılığına neden olabileceği düşünüldüğü için okuma yazma bilmeyen anneler araştırmaya dâhil edilemedi.

SONUÇ

Araştırmada, annelerin mutluluk ve maternal bağlanma düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Yüksek mutluluk düzeyinin, maternal bağlanmayı pozitif yönde etkilediği saptanmıştır. Ayrıca araştırmada, eğitim ve gelir düzeyi, çalışma durumu, gebeliğin planlanması, gebe eğitim sınıfına katılma durumu, gestasyon yaşı ve doğum şeklinin mutluluk ve maternal bağlanma üzerine etkisi olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle ebeler/hemşireler, doğum sonrası dönemdeki kadınları maternal bağlanma ve mutluluk düzeyini etkileyebilecek faktörler yönünden değerlendirmelidir. Gebe eğitim sınıflarının eğitim içeriğine, maternal bağlanmayı artırabilecek girişimler eklenmelidir. Ebeler/hemşireler, emzirme desteği/danışmanlığı gibi maternal bağlanma ve mutluluk düzeylerini artırabilecek girişimlere önem vermeli ve bu girişimleri uygulanmalıdır. Annelik rollerine, kadınlar gebelik sürecinde aktif olarak hazırlanmalıdır. Kadınların annelik rollerine hazırlanmasına daha fazla önem verilmelidir. Böylece anne-yenidoğan ilişkisi geliştirilebilir ve doğum sonrası mutluluk düzeyi artırılabilir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Ayşegül Durmaz, Çiğdem Gün Kakaşçı, Fatma Başar; **Tasarım:** Ayşegül Durmaz, Çiğdem Gün Kakaşçı, Fatma Başar; **Denetleme/Danışmanlık:** Ayşegül Durmaz, Fatma Başar; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Ayşegül Durmaz, Fatma Başar, Çiğdem Gün Kakaşçı; **Analiz ve/veya Yorum:** Ayşegül Durmaz, Çiğdem Gün Kakaşçı; **Kaynak Taraması:** Ayşegül Durmaz, Çiğdem Gün Kakaşçı, Fatma Başar; **Makalenin Yazımı:** Ayşegül Durmaz; **Eleştirel İnceleme:** Çiğdem Gün Kakaşçı, Fatma Başar.

KAYNAKLAR

- Koptur A, Güner Emül T. Fetüs ve yenidoğanda bağlanmanın iki yüzü: maternal ve paternal bağlanma ve hemşirelik [Two faces of fetal/infant attachment: maternal and paternal attachment and nursing]. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi. 2017;33(3): 153-64. [Link]
- Kınık E, Özcan H. Maternal bağlanmayı etkileyen faktörler ve primiparlarda maternal bağlanma durumu [Factors affecting maternal attachment and maternal status in primipara]. J Health Pro Res. 2020;2(1):47-53. [Link]
- Kavlak O, Şirin A. Anne ve babaya ait bağlanma ve hemşirenin rolü [Maternal and paternal attachment and the role of nurse]. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi. 2007;23(2): 183-94. [Link]
- Nacar EH, Gökaya F. Bağlanma ve maternal bağlanma konusunda bir derleme [A review article on attachment and maternal attachment]. Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology. 2019;1(1):50-6. [Link]
- Cinar N, Köse D, Altınkaynak S. The relationship between maternal attachment, perceived social support and breast-feeding sufficiency. J Coll Physicians Surg Pak. 2015;25(4):271-5. [PubMed]
- Bilgin Z, Ecevit Alpar Ş. Kadınların maternal bağlanma algısı ve anneliğe ilişkin görüşleri [Women's perception of maternal attachment and their views on motherhood]. HSP. 2018;5(1):6-15. [Crossref]
- Hergüner S, Çiçek E, Annagür A, Hergüner A, Örs R. Doğum şeklinin doğum sonrası depresyon, algılanan sosyal destek ve maternal bağlanma ile ilişkisi [Association of delivery type with postpartum depression, perceived social support and maternal attachment]. Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences. 2014;27:15-20. [Crossref]
- Berkiten Ergin A, Çelik M. Perinatal bağlanma. Yeşilçiçek Çalık K, Coşar Çetin F, editörler. Ebeler ve Ebelik Öğrencileri İçin Normal Doğum ve Sonrası Dönem. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevleri; 2018. p.294-6.
- Gholampour F, Riem MME, van den Heuvel MI. Maternal brain in the process of maternal-infant bonding: Review of the literature. Soc Neurosci. 2020;15(4):380-4. [Crossref] [PubMed]
- Çakır D. Maternal bağlanma kuramı. Çaltekin İ, Çaltekin M, editörler. Sağlık Bilimleri Alanında Araştırma Makaleleri-2. 1. Baskı. Ankara: Gece Publishing; 2019. p.9-29. [Link]
- Er N. Duygu durum sıfat çiftleri listesi [Mood-state adjective pairs list]. Psikoloji Çalışmaları. 2006;26:21-44. [Link]
- Fromm E, ed. Yörükân A, çeviri editörü. Erdem ve Mutluluk. 2. Baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; 1994. p.20-1. [Link]
- Avcı M. Seneca etiğinde bilgi, erdem ve mutluluk ilişkisi [The relationship between knowledge, virtue and happiness in Seneca ethics]. Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi. 2019;10:67-76. [Link]
- Ilksa M, Brandt-Salmeri A, Kołodziej-Zaleska A. Effect of prenatal distress on subjective happiness in pregnant women: The role of prenatal attitudes towards maternity and ego-resiliency. Personality and Individual Differences. 2020;163:110098. [Crossref]
- Sapmaz F, Doğan T. Mutluluk ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak iyimserlik [Optimism as a predictor of happiness and life satisfaction]. Mersin University Journal of the Faculty of Education. 2012;8(3):63-9. [Link]

16. Kırık AM, Sönmez M. İletişim ve mutluluk ilişkisinin incelenmesi [The examination of relationship between communication and happiness]. İNİF e-Dergi. 2017;2(1):15-26. [Link]
17. Durmazoğlu G, Serttaş M, Kuru Oktay A, Tatarlar A, Göçmen F, Bezirgan S, et al. Postpartum depresyonun hemşire ve ebeler tarafından öngörülebilmesi [Foreseeing of the postpartum depression by nurses & midwives]. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi. 2016;19:33-7. [Link]
18. Kavlak O, Şirin A. Maternal Bağlanma Ölçeği'nin Türk toplumuna uyarlanması [The Turkish version of Maternal Attachment Inventory]. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 2009;6(1):188-202. [Link]
19. Doğan T, Çötök NA. Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formunun Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması [Adaptation of the Short Form of the Oxford Happiness Questionnaire into Turkish: a validity and reliability study]. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. 2011;4(36):165-72. [Link]
20. Serçekuş P, Başkale H. Effects of antenatal education on fear of childbirth, maternal self-efficacy and parental attachment. Midwifery. 2016;34:166-72. [Crossref] [PubMed]
21. Özşahin Z, Akça E, Gökbulut N. Postpartum depresyon düzeyi ile maternal bağlanma arasındaki ilişki [The relationship between postpartum depression level and maternal attachment]. Journal of Inonu University Health Services Vocational School. 2020;8(3):715-24. [Crossref]
22. Findler L, Klein Jacoby A, Gabis L. Subjective happiness among mothers of children with disabilities: The role of stress, attachment, guilt and social support. Res Dev Disabil. 2016;55:44-54. [Crossref] [PubMed]
23. McNamara J, Townsend ML, Herbert JS. A systemic review of maternal wellbeing and its relationship with maternal fetal attachment and early postpartum bonding. PLoS One. 2019;14(7):e0220032. [Crossref] [PubMed] [PMC]
24. Dekel S, Thiel F, Dishy G, Ashenfarb AL. Is childbirth-induced PTSD associated with low maternal attachment? Arch Womens Ment Health. 2019;22(1):119-22. [Crossref] [PubMed]
25. Rubertsson C, Pallant JF, Sydsjö G, Haines HM, Hildingsson I. Maternal depressive symptoms have a negative impact on prenatal attachment-findings from a Swedish community sample. Journal of Reproductive and Infant Psychology. 2015;33(2):153-64. [Crossref]
26. Nieto L, Lara MA, Navarrete L. Prenatal predictors of maternal attachment and their association with postpartum depressive symptoms in Mexican women at risk of depression. Matern Child Health J. 2017;21(6):1250-9. [Crossref] [PubMed]
27. O'Higgins M, Roberts ISJ, Glover V, Taylor A. Mother-child bonding at 1 year; associations with symptoms of postnatal depression and bonding in the first few weeks. Archives of Women's Mental Health. 2013;16:381-9. [Crossref] [PubMed]
28. Yarcheski A, Mahon NE, Yarcheski TJ, Hanks MM, Cannella BL. A meta-analytic study of predictors of maternal-fetal attachment. Int J Nurs Stud. 2009;46(5):708-15. [Crossref] [PubMed]
29. Hassan NMM, Hassan FMAE. Predictors of maternal fetal attachment among pregnant women. IOSR Journal of Nursing and Health Science. 2017;6(1):95-106. [Crossref]
30. Andrek A, Kekecs Z, Hadhazi E, Boukydis Z, Varga K. Re-evaluation of the psychometric properties of the maternal-fetal attachment scale in a Hungarian sample. J Obstet Gynecol Neonatal Nurs. 2016;45(5):e15-25. [Crossref] [PubMed]
31. Ekrami F, Mohammad-Alizadeh Charandabi S, Babapour Kheiroddin J, Mirghafourvand M. Effect of counseling on maternal-fetal attachment in women with unplanned pregnancy: a randomized controlled trial. J Reprod Infant Psychol. 2020;38(2):151-65. [Crossref] [PubMed]
32. Delavari M, Mirghafourvand M, Mohammad-Alizadeh-Charandabi S. The relationship of maternal-fetal attachment and depression with social support in pregnant women referring to health centers of Tabriz-Iran, 2016. J Matern Fetal Neonatal Med. 2018;31(18):2450-6. [Crossref] [PubMed]
33. Atif N, Lovell K, Rahman A. Maternal mental health: The missing "m" in the global maternal and child health agenda. Seminars in Perinatology. 2015;39(5):345-52. [Crossref] [PubMed]
34. Kim D, Lee I, Bang KS, Kim S, Yi Y. Do the emotions of middle-income mothers affect fetal development more than those of high-income mothers?-The association between maternal emotion and fetal development. Int J Environ Res Public Health. 2019;16(11):2065. [Crossref] [PubMed] [PMC]
35. Hopkins J, Miller JL, Butler K, Gibson L, Hedrick L, Boyle DA. The relation between social support, anxiety and distress symptoms and maternal fetal attachment. J Reprod Infant Psychol. 2018;36(4):381-92. [Crossref] [PubMed]